

A dolgozatban tárgyalt jelenségek érdeméhez kritikailag hozzászólni voltaképen igen nehéz feladat, mert aki tárgyalni, fejtegetni kívánja őket, annak át is kell élnie a jelenségeket. Egy bizonyos, hogy ritka érdekes tárgyat emel ki a dolgozat az Éva 12 évi lelki fejlődésének menetére vonatkozó sok-sok ezernyi följegyzés köréből s így ez a rousseai hangulatú dolgozat bizonyára az egész világ idevágó tudományos irodalmában méltó helyet fog elfoglalni, s mindenütt becses adalékként fogják értékelni a Kenyeres Elemér családja 3 tagjának együttes közreműködésével megszületett tudományos gyermeklélektani és didaktikai eredményeket.

Gyulai Agost.

Werner Plarre: Die Darstellung der Bewegung in der Kinderzeichnung. Eine entwicklungspsychologische Studie. Beiträge zur Jugendkunde. Hrsg. Dr. Friedrich Sander. Heft 1. Jena Fischer G. Verlag 1939. 8-r., 111 l. 36 szövegekőzti ábra.

A gyermekkor rajzaival foglalkozó lélektani kutatások meglehetősen széles területen folynak. Sok szempontból vették már vizsgálat alá a gyermeklélek rajzi megnyilvánulását. A kutatások nagy része, a gyermek értelmi fejlődésére vetett világot, mindamellert sikerült sajátos rajzi kérdésben is alapvető tételeket felállítani, így többek között megállapították szinte végérvényesen a rajzi fejlődés fokozatait. Plarrének a rajzi kifejezés fejlődését vizsgáló munkássága is az eddig elért eredményeken nyugszik. »Die Darstellung der Bewegung in der Kinderzeichnung« c. munkájában a rajzos ábrázolás egyik sajátos esetével: a gépi (mechanikus) mozgás ábrázolásával, illetőleg az ábrázolás fejlődésének kérdésével foglalkozik. Tárgyi szempontból, és a módszer szempontjából is találunk Plarre kutatásában a rajz-lélektan területén eddig még nem igen szereplő jelenségeket. Az egyik ezek közül az a tény, hogy a szerző a *gépi mozgás* ábrázolását vizsgálja. Előfordul ugyan, más kutatóknál is, hogy gépi mozgást ábrázoló rajzot vizsgálnak, de ezek az esetek a gépet — legtöbbször közlekedési eszközt — esemény keretében ábrázoló rajzok. A gépi mozgás rajzos ábrázolásának képzőművészeti szempontból nincsen jelentősége. A szerzőnek tehát, amikor ezt a kérdést vizsgálja, eleve le kellett mondania arról, hogy a gyermekrajzokat kezdetleges fokú művészi alkotásoknak tekintse. Következésképp ezt a munkát a gyermek értelmi fejlődésével foglalkozó, rajz-lélektani munkák közé kell sorolnunk. Módszer szempontjából az újítás abban áll, hogy mozgó állapotban lévő tárgyakat helyez a kísérleti személyek elé, míg az eddigi rajz-lélektani kísérleteknél szavakba foglalva adták meg a feladatokat.

Miután rámutattunk Plarre munkájának sajátos, újszerű vonásaira, rátérünk munkásságának részletes ismertetésére. A szerző munkáját két részre osztotta: az elsőben a mozgásábrázolás kutatásainak eddigi eredményeiről, a másodikban saját kutatásának módszeréről és annak eredményeiből levont következtetésekről számol be.

Részletesen áttekintve a gyermekrajzzal foglalkozó irodalmat, a mozgás-ábrázolásának két módját különbözteti meg, külön tárgyalva azokat a jellegzetes mozdulatnál kifejezhető mozgásokat, amelyeknél a mozdulatban rejlő

feszültség is elegendő ahhoz, hogy a mozgás további menete élményszerűvé váljék a szemlélő előtt. Ennél a mozgásfajtánál az első fokozatban a gyermek a mozgást a rajzot kísérő szavakkal és taglejtésekkel fejezi ki. A második fokozatban az emberi vagy állati alak egyik testrészével fejezi ki a mozgást. A harmadik és egyben utolsó fokozatban a gyermek, a mozgás természetű ábrázolására törekszik. A mozgás másik fajtájánál, azoknál a mozgásoknál tehát, amelyeknél egy jellegzetes mozdulattal a mozgás egyértelműen nem fejezhető ki, három kifejezési módot talált. A gyermek a mozgást, vagy a mozgó alak környezetével fejezi ki, vagy a rajz mozdulatai válnak a mozgás kifejezőjévé, vagy pedig elbeszélő formában, több jelenetre bontva, összefüggő képsorozatban ábrázolja.

Plarre ezen az alapon elindulva azt a kérdést veti fel, hogyan ábrázolja a tanuló az olyan mozgást, amelynél a közvetlen izomélmények hiányoznak, azaz a gépi mozgást. A kérdést két kísérletsorozatban vizsgálta meg: az első kísérletsorozatban helyüket nem változtató gépek és tárgyak (ingás falióra, fűrészgép, zúzó-mű, szélmalom; négy és hat küllős kerék, napkerék), a másodikban helyüket változtató, de ezenkívül semilyen más mozgást nem végző közlekedési eszközök (repülőgép, léghajó, léggömb) szerepeltek. Mindkét sorozatban szabályos időközökben visszatérő mozgást végeztek a tárgyak. A mozgás iránya: két esetben jobbról balfelé, két esetben felülről lefelé, négy esetben körmozgás volt az első sorozatban; a második sorozatban egy körmozgást végző, egy függőleges és egy vízszintes irányú mozgást végző tárgy ábrázolását tűzte ki feladatul. A mozgó tárgyak, használati eszközök, géprészek, közlekedési eszközök, lényeges formájukra leegyszerűsített kisméretű alakjait 36×39 cm ernyő mögé helyezte. A kísérletet 4—14 év közötti gyermekekkel — fiúkkal, lányokkal — végezte el.

A szerző vizsgálatának eredményei közül legszembevetőbb az, hogy a gyermek 10 éves korától már használja mindazokat az ábrázolási módokat, amelyeket a felnőttek is használnak a gépi mozgás ábrázolására. A mozgás-kifejezés első kísérleténél 6—7 éves korig a gépi mozgás ábrázolásánál a mozgást — akár csak az emberi és állati mozgás ábrázolásánál — szintén nem a rajz eszközeivel, hanem szavakkal és mozdulatokkal fejezi ki. Ennek a jelenségnek a lélektani okát abban látja a szerző, hogy a gyermek kifejező eszközei 6—7 éves korig még nem tagozódtak, távol áll tőle továbbá a jelenségek valóságyszerű felfogása is. Az első fokozat sajátos kevert kifejezőmódjánál a gyermek még nem ismer gátlást. A gátlás — ez a kísérletnél abban nyilvánult meg, hogy a gyermek kijelentette, hogy nem tudja a mozgást ábrázolni — csupán a fejlődés második fokozatában lép fel, mert 6—10 éves kor között a kifejezőmódok eszközei lassan már elkülönülnek egymástól, a gyermek ekkor sajátítja el az egyes kifejezőformák nyelvét. Rajzaik mindjobban hasonlítanak a rajzolható tárgyhoz, a mozgást a fejlődés második szakaszában úgy ábrázolják, hogy a mozgó tárgyat egyik szélsőséges helyzetében rajzolják le. (Szélsőséges helyzet pl. az inga jobb oldali, vagy baloldali legnagyobb kilengése.) A szélsőséges helyzet használatát a szemlélőben kiváltott feszültség érzetével magyarázza. Ez a meg-

oldás azonban a szerző felfogása szerint nem elégti ki a tanulókat és az ábrázolásnak azt a módját keresik, amelynél értelmi mozzanatok utálnak a mozgásra. Törekvésük ilyen iránya szorosan összefügg az ebben a korban fellépő valóságábrázolás vágyával: Az értelmi mozzanatokot a gyermek emlékképeit felhasználva fejezi ki a rajz eszközeivel. A mozgást a mozgótest környezetében megfigyelt változással vagy mozgással együttjáró jelenséggel ábrázolja. Az utolsó, legfejlettebb fokon, a gyermek a sajátos rajzi eszközökkel ábrázolja a mozgást, vagy a helyzetábrázolás és a sajátos rajzi kifejezés eszközét együttesen használja.

Ha tehát Werner Plarre fejlődésfokozatait, a könyv első részében közölt más kutatók hasonló irányú vizsgálódásával hasonlítjuk össze, teljes megegyezést találunk. Ez a körülmény azt igazolja, hogy a szerző valóban a helyes úton járt és helyesen elemezte a kísérletei részleteredményeit, helyesen vonta le a végső következtetéseket. Nem is kaphatott más, az eddigiektől eltérő eredményt, mert a rajzi feladat változása nem befolyásolhatja a lelki élet és a rajzkifejezőképesség fejlődésének törvényeit.

A szerző a rajzlélektani vizsgálatok terén tárgyválasztásával és új kísérleti módszerével értékes munkát végzett. Sajnálatos, hogy a gyermekrajzokat ő is csupán értelmi szempontból vizsgálta. Erre vall »a motorikus szimbólikák kifejezés kiterjesztése arra a fejlettebb ábrázolási módra is, amikor a mozgás kifejező-eszközül merőben rajzkifejező eszközt: vonalak, színek, fekete és fehér, ütemes, vagy feszültséget kiváltó összhangját választják. A »motorikus szimbólika« kifejezést a szó eredeti értelmében csak az első fokon használhatjuk, a firkálás fokozatán, mert ekkor valóban csak a kéz mozgása szolgál a mozgás kifejezésére. Fejlettebb fokon, így a felnőttek sem azért ábrázolják görbe vonalakkal vagy rezgés érzetét kiváltó fekete és fehér vonalakkal a mozgást, mert az ábrázolás alkalmából hasonló mozgást végeznek, sem pedig azért, hogy a nézőben hasonló mozgásérzetet keltsenek, hanem mert a mozgásábrázolás ebben az esetben közvetlen természeti benyomásokon alapul, vagy pedig a vonalak és a fekete-fehér foltok, színek viszonyának sajátos feszültséget keltő hatásán. Rendkívül tanulságos volna, ha a gyermekrajzi vizsgálatok a gyermek alkotásait ebből a szempontból vennék egyszer vizsgálat alá.

Ujvári Béla.

Therese Simon: Das Doppelleben des Kindes. Rotapfel-Verlag, 1937. 230. l.

Ebben a nagy buzgalommal és elmélyedéssel megírt munkában, amely a gyermeki képmutatás lélek- és neveléstanának vizsgálatával foglalkozik, egy felette fontos és gyakori lelki jelenségről esik szó. A gyermekkorban megnyilatkozó kétszínűségről, színlelésről, amelyet szülők és nevelők rendszerint észre sem vesznek, vagy ha mégis, igen könnyen és könnyelműen elsiklanak felette. A szerző a gyermeki tettetés, színlelés fejlődésének történetét tárja fel az élet legkorábbi időszakában jelentkező összeütközéseken kezdve, a felnőtteknek többé-kevésbé szándékos, tudatos befolyásolásán folytatva, amely úrrá lesz a gyermek saját világán és magatartásának, szerepének kettősségében keres kielégülést. A gyermek és a felnőttek lelki világnak ez a kettőszakadása két forrásból táplálkozik: erőszakos, illetőleg